

Toiminta- ja taloussuunnitelma 2027–2029 ja talousarvio 2027

Maakuntahallitus 16.11.2026

Päijät-Hämeen liitto
The Regional Council of Päijät-Häme

Sisällysluettelo

Toiminta- ja taloussuunnitelma 2027–2029 ja talousarvio 2027 5

Maakuntajohtajan katsaus 5

Päijät-Hämeen liiton toiminta-ajatus ja ydintehtävät 7

Perussopimuksen mukaiset ydintehtävät 7

Maakunnan liiton toimintasuunitelma 2027–2029 8

Liiton tehtäviä hoidetaan neljällä vastuualueella 8

Strategiset tavoitteet 9

Hallinto ja tukipalvelut 10

Aluesuunnittelu 10

Aluekehitys 11

Edunvalvonta ja kuntayhteistyö 13

Vuoden 2027 talousarvio 16

Yleinen taloudellinen tilanne 16

Päijät-Hämeen näkymä 16

Kuntatalous 17

Talousarvion laadinnan perustelut 17

Käyttötalousosa 24

Tuloslaskelmaosa 25

Rahoitusosa 26

Liitteet 27

Päijänteen verran parempi

Maakuntajohtajan katsaus

Katse vahvasti tulevaisuudessa ja kestävässä kasvussa

Vuosi 2027 avaa maakunnallemme uuden, mahdollisuuksia täynnä olevan jakson. Viime vuosien globaalit ja kotimaiset murrokset ovat haastaneet meitä, mutta ne ovat samalla osoittaneet maakuntamme todellisen voiman: kyvyn sopeutua, uudistua ja puhaltaa yhteen hiileen. Tämän toiminta- ja taloussuunnitelman perustana on vahva luottamus siihen, että määrätietoisella työllä ja rohkeilla valinnoilla rakennamme maakunnastamme entistä elinvoimaisemman, vetovoimaisemman ja hyvinvoivavan kodin asukkaillemme sekä menestysalustan yrityksillemme vaikka julkisen sektorin velkaantuminen varjostaakin Suomea.

Taloussuunnitelmamme vuodelle 2027 on laadittu vastuullisesti. Tunnistamme hyvin julkisen talouden haasteet ja jatkamme vuoden 2027 talousarviossa kuntien maksuissa 0 % korotuslinjaa. Kohdistamme voimavaramme uuden maakuntastrategian mukaisesti: puhtaan teollisuuden vauhdittamiseen (tilaa luonnolle), saavutettavuuden parantamiseen (kansainvälisyys ja kestävyys) ja osaamisen vahvistamiseen alueella (Päijänteen verran parempaa elämää).

Tulevan vuoden keskeisiä valonpilkkujamme ovat:

Maakuntamme houkuttelee tällä hetkellä merkittäviä investointeja uusiutuvaan energiaan ja kiertotalouteen. Tämä luo uusia työpaikkoja ja nostaa alueemme profiilia kansainvälisesti. Maakuntaliiton työtä kohdennetaan kärkiteemoihin ohjelmien sekä alueellisten, kansallisten ja kansainvälisten hankkeiden kautta.

Tiivis yhteistyö oppilaitosten, tutkimusorganisaatioiden ja elinkeinoelämän välillä parantaa tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan kasvua, osaavan työvoiman saatavuutta ja työllisyyden edistämistä. Yritysten uudistuminen ja kasvu ja ilmastonmuutoksen hillintä sekä siihen sopeutuminen vahvistaa Päijät-Hämeen elinvoimaa, kilpailukykyä ja kykyä vastata toimintaympäristön muutoksiin.

Elinvoimainen maakunta syntyy tyytyväisistä asukkaista. Panostamme kulttuuriin, puhtaaseen luontoon ja sujuvaan arkeen, jotka tekevät alueestamme vetovoimaisen paikan asua ja elää, Päijänteen verran parempaa.

Mikään alue ei menesty yksin. Vuonna 2027 tulemme tiivistämään kumppanuuksiamme kuntien, hyvinvointialueen, järjestöjen ja elinkeinoelämän kanssa. Kun meillä on yhteinen visio ja suunta, pystymme kääntämään haasteetkin voitoiksi. Tavoitteena on rakentaa nykyisiä vahvempia sisältö- ja rahoituspolkuja mm. Interreg Europe -ohjelma sekä Horisontti Eurooppa -ohjelmassa. Liitto ajaa mm. maakunnan hallinnon päättämiä hallitusohjelma- tavoitteita kevään 2027 eduskuntavaalien jälkeiseen uuteen hallitusohjelmaan. Näissä korostuvat uudet ja nopeammat liikenneväylät sekä sähköinen infrastruktuuri. Edunvalvonnan keskeisiä asioita ovat myös Päijät-Hämeen aseman vahvistaminen elintarviketeollisuuden kansallisena veturina sekä Suur-Päijänteen hyödyntäminen osana edunvalvontaa mm. matkailun edistämisessä.

Vuonna 2027 Päijät-Hämeen maakuntakaava 2060 etenee ehdotusvaiheeseen. Kaavaehdotus asetetaan julkisesti nähtäville, saatu palaute käsitellään, vastineet laaditaan ja kaava valmistellaan hyväksymiskäsittelyyn.

Maakunnan saavutettavuutta ja kasvun edellytyksiä edistetään määrätietoisella edunvalvonnalla liikenneyhteyksien kehittämiseksi. Painopisteinä ovat Lentoradan ja Savon oikoradan edistäminen, nykyisten raideyhteyksien parantaminen sekä valtateiden 4, 12 ja 24 sekä kantatien 54 kehittäminen. Tavoitteita viedään eteenpäin yhteistyössä maakunnan kuntien, valtion viranomaisten ja muiden kumppaneiden kanssa sekä osana Lahden kaupunkiseudun MAL-sopimustyötä.

Haluan kiittää koko maakuntaliiton henkilöstöä, luottamushenkilöitä sekä kaikkia alueemme kehittämiseen osallistuvia tahoja sitoutumisesta ja intohimosta yhteisen asiamme eteen. Meillä on kaikki evät menestykseen.

Ulla-Kirsikka Vainio
maakuntajohtaja

Päijät-Hämeen liiton toiminta-ajatus ja ydintehtävät

Päijät-Hämeen liitto on lakisääteinen kuntayhtymä, johon kuuluu kymmenen jäsenkuntaa. Päijät-Hämeen liiton toiminnan lähtökohtana ovat lainsäädännössä, erityisesti laissa alueiden kehittämisestä sekä alueidenkäyttölaissa, määritellyt tehtävät. Päijät-Hämeen liiton toiminta-ajatus on toimia maakunnan kehittämisen ja yhteistyön keskuksena.

Lakisääteisten tehtävien lisäksi maakunnan liitto voi ottaa tehtäväkseen erilaisia kehittämis- ja koordinointitehtäviä, mikäli kunnat yhteisesti näin sopivat. Päijät-Hämeen liiton perussopimuksessa kunnat ovat määritelleet liiton toiminnan ydintehtävät. Edellä mainittujen lisäksi liiton sisällöllistä toimintaa ohjaavat maakuntasuunnitelman ja -ohjelman tavoitteet ja painopisteet.

Perussopimuksen mukaiset ydintehtävät

Päijät-Hämeen liiton perussopimuksen mukaan liitto on maakunnan kehittämisen ja yhteistyön keskus, joka vastaa jäsenkuntia ja niiden väestöä palvelevasta maakunnallisesta suunnittelu- ja kehittämistyöstä sekä edunvalvonnasta.

Perussopimuksen mukaisia liiton tehtäviä ovat:

- huolehtia alueidenkäyttölaissa maakunnan liitolle säädetyistä tehtävistä
- huolehtia alueiden kehittämisestä annetussa laissa ja asetuksessa sekä rakennerahasto- ohjelmien kansallisesta hallinnoinnista annetussa laissa ja asetuksessa maakunnan liitolle määrätyistä tehtävistä.
- hoitaa muutkin sille lainsäädännössä määrätyt tehtävät. Lakisääteisten tehtävien lisäksi liitto huolehtii muusta kehittämistoiminnasta maakunnassa sen henkisen ja aineellisen hyvinvoinnin edistämiseksi ja hyvän elinympäristön turvaamiseksi, vahvistaa maakunnallista yhteenkuuluvuutta sekä sisäistä ja ulkoista yhteistyötä.

Muusta yhteistyöstä ja -alueista liitot voivat sopia aluekehityslain mukaisesti.

Maakunnan liiton toimintasuunnitelma 2027–2029

Liiton tehtäviä hoidetaan neljällä vastuualueella

Päijät-Hämeen liiton toiminta on organisoitu neljälle vastuualueelle, joiden työ perustuu tiiviiseen yhteistyöhön ja yhteisten tavoitteiden edistämiseen yli vastuualueiden rajojen. Vastuualueiden keskeiset tehtävät on kuvattu alla olevassa taulukossa. Päijät-Hämeen liiton henkilöstöön kuuluu 20 vakinaista työntekijää ja viranhaltijaa sekä vuoden aikana 8–10 määräaikaista työntekijää.

Taulukko 1 Päijät-Hämeen liiton tehtävät

Maakuntajohtaja

Hallinto- ja tukipalvelut hallintojohtaja	Aluesuunnittelu aluesuunnittelujohtaja	Aluekehitys kehittämisjohtaja	Edunvalvonta ja kuntayhteistyö edunvalvontajohtaja
Liiton luottamushenkilö-, yleis-, talous- ja henkilöstöhallinnon tehtävistä vastaaminen.	Maakuntakaavoituksesta vastaaminen sekä maakuntakaavan ajantasaisuuden varmistaminen. Maakuntakaavan toteuttamisen edistäminen kuntien kaavoituksessa ja viranomaismenettelyissä.	Maakunnan pitkän tähtäimen ja kauden 2026–2029 ohjelmatyön edistäminen strategian mukaisesti.	Edunvalvonnan suunnittelu ja toteuttaminen yhteistyössä maakunnan kuntien, oppilaitosten, elinkeinoelämän ja Etelä-Suomen maakuntien kanssa.
	Maakunnallisen liikennejärjestelmäsuunnittelun ja jatkuvan liikennejärjestelmätyön koordinointi.	Valtuustokauden strategisten tavoitteiden ja toimenpiteiden valmistelu. Hankevalinnat alueella toimivat ohjauksen välineenä.	Maakunnan kuntien välisen yhteistyön vahvistaminen mm. säännölliset kuntajohtajakokoukset ja Päijät-Hämeen puheenjohtajafoorumin toiminta.
	Valtakunnallisten ja maakunnallisten alueidenkäytön, liikenteen ja yhdyskuntarakenteen kysymysten yhteensovittaminen.	Yleinen maakunnan kehittäminen. Maakunnan älykkään erikoistumisen teematyö. TKI-kehityksen vauhdittaminen. Maakuntien välinen yhteistyö.	Kansainvälinen yhteistyö ja edunvalvonta EU-tasolla.
	Lahden kaupunkiseudun MAL-sopimuksen valmistelu, seuranta ja toimeenpanon edistäminen.	Euroopan rakennerahasto-ohjelman alueellinen toimeenpano. Kansallisten rahoitusten toimeenpano.	Päijät-Hämeen liiton ulkoinen ja sisäinen viestintä.
	Maakuntien välinen yhteistyö alueidenkäytön ja liikennejärjestelmän kehittämisessä.	Kansainväliset hankkeet ja verkostot maakunnan kehittämisen apuna.	

Strategiset tavoitteet

Maakuntastrategia ja sitä täydentävä maakuntaohjelma on laaja-alainen, maakunnan toimijoiden yhdessä laatima aluekehittämisen asiakirja, jonka tarkoituksena on ohjata maakunnan viranomaisten toimintaa tulevaisuuden menestyksen turvaamiseksi. Strategiaprosessin aikana tunnistettiin sekä toimintaympäristön muutostekijät että Päijät-Hämeen maakunnan erityispiirteet. Näin pystyttiin nostamaan esiin ne merkittävimmät kysymykset ja haasteet, joihin alueen tulee vastata tulevaisuudessa.

Maakunnan strategia uudistui – Päijänteen verran parempi

Uusittu maakuntastrategia on hyväksytty maakuntavaltuustossa kesäkuussa 2025. Sitä tarkentava maakuntaohjelma 2026–2029 hyväksyttiin maakuntavaltuustossa 3.12.2025.

Laajaan valmisteluun perustuen lopulta päädyttiin visioon Päijänteen verran parempi. Visiota edistetään kolmella päätavoitteella:

1) Kilpailuetua kansainvälisyydestä ja kestävyydestä

• Alueen kansainvälisesti laadukkaat TKI-resurssit viisinkertaistuvat rohkeilla, kestävillä avauksilla.
• Lahti on Euroopan kansainvälisimpiä opiskelijakaupunkeja. Kansainvälisten osaajien määrä ja jäämä alueelle vähintään viisinkertaistuu.
• Kansainväliset ja kansalliset kumppanuudet vahvistavat alueen osaamista ja elinkeinoelämän arvoketjuja. Vienti kolminkertaistuu.

2) Tilaa luonnolle, luovuudelle ja puhtaalle teollisuudelle

• Päijät-Häme on hiilinegatiivinen ja luontopositiivinen täyden kiertotalouden maakunta, jossa on tilaa uudistuvalle teollisuudelle.
• Puhdas luonto, maaperä ja vedet mahdollistavat kestävän tuotannon ja palvelut.
• Luovuus, kestävä muotoilu ja uudet teknologiat nostavat yritysten jalostusarvoa kaksinkertaiseksi ja edistävät digitalisaatiota.

3) Päijänteen verran parempaa elämää

• Olemme yrittäjyyden maakunta, jossa työtä ja toimeentuloa syntyy kylissä ja kaupungeissa. Päijät-Häme kasvattaa eniten yritysten määrää ja työllisyysastetta Suomessa.
• Salpausselkään nojaava Päijät-Häme on kestävän matkailun, tapahtumien ja elämysten ykköskohde Suomessa. Vapaa-ajan vieton laadukasta tarjontaa löytyy kulttuurista, liikunnasta ja luonnosta.
• Päijät-Hämeessä arkielämä on Suomen sujuvinta ja yhteisöllisintä. Edistämme hyvinvointia eniten Suomessa.

Hallinto ja tukipalvelut

Hallinto ja tukipalvelut vastaavat liiton luottamushenkilö-, yleis-, talous- ja henkilöstöhallinnosta. Vastuualueen tavoitteena on tarjota liiton henkilöstölle ja luottamushenkilöhallinnolle oikea-aikaiset ja kustannustehokkaat prosessit.

Toiminnalliset tavoitteet 2027–2029	Toimenpiteet 2027	Mittarit
Tiedonhallinnan suunnittelu	Tiedonhallintamalli päivitetään uuden arkistolainsäädännön mukaisesti kattamaan tiedon koko elinkaari. Samalla otetaan käyttöön asianhallintajärjestelmän uusi versio ja valmistellaan pysyvästi säilytettävien aineistojen siirrot Kansallisarkistoon.	Tehty
Tietoturvan ja tietosuojan kehittäminen	Jatkuvaa kehittämistä, toimenpiteitä ja koulutusta tietoturvan ja tietosuojan parantamiseksi.	Tehty
Talous- ja henkilöstöhallinnon palvelujen uudelleenjärjestely	Talous- ja henkilöstöhallinnon palveluiden yhteiskilpailutukseen osallistuminen.	Tehty
Henkilöstön koulutuksen järjestäminen	Henkilökunnalle järjestetään tarpeen mukaan koulutusta.	Tehty
Sääntöjen ja ohjeiden päivittäminen	Päivitetään sääntöjä ja ohjeita tarpeen mukaan.	Tehty

Aluesuunnittelu

Aluesuunnittelun vastuualue muodostaa pitkän aikavälin näkemyksen maakunnan tavoiteltavasta alueidenkäytöstä. Näkemys ohjaa maakuntakaavan ja liikennejärjestelmäsuunnitelman laadintaa. Suunnitelmilla sovitetaan yhteen alueiden, liikenneväylien, palveluverkon ja muiden merkittäviä ympäristö- tai liikennevaikutuksia aiheuttavien kohteiden kestävää kehittämistä. Suunnitelmien ja hankkeiden toteutumista sekä niiden rahoitusedellytyksiä edistetään yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Suunnittelun tietopohjaa vahvistetaan seuraamalla maakunnan ja sen eri osien alueellista kehitystä tilasto- ja paikkatietojen avulla.

Toiminnalliset tavoitteet 2027–2029	Toimenpiteet 2027	Mittarit
Maakuntakaavoitus ja maakuntakaavan seuranta	Laaditaan kaavaehdotus ja asetetaan se julkisesti nähtäville. Käsitellään palaute, laaditaan vastineet sekä valmistellaan kaava hyväksymiskäsittelyyn.	Kaavaehdotus asetettu nähtäville. Vastineet laadittu palautteeseen. Maakuntakaava viety hyväksymiskäsittelyyn.
Kuntien alueidenkäytön ja muun maankäytön seuranta ja maakuntakaavan toteutumisen edistäminen	Seurataan kuntien kaavoitusta ja muita maakunnallisesti merkittäviä alueidenkäytön suunnitelmia ja hankkeita.	Määräajassa annettujen kuntakaavoitusta ja muuta maankäytön suunnittelua koskevien lausuntojen osuus (%).
	Edistetään maakuntakaavan huomioon ottamista kuntien kaavoituksessa ja muissa maankäyttöä koskevissa suunnitelmissa ja hankkeissa antamalla lausuntoja sekä osallistumalla kaava- ja viranomaisneuvotteluihin.	Kaava- ja viranomaisneuvotteluihin osallistumisten määrä.
Maakunnan liikennejärjestelmäsuunnitelman toimenpiteiden toteuttaminen ja seuranta	Järjestetään liikennejärjestelmäryhmän kokouksia, joissa seurataan liikennejärjestelmäsuunnitelman toimenpiteiden etenemistä. Ylläpidetään tilannekuvaa maakunnan liikennejärjestelmästä ja edistetään suunnitelmassa sovittuja toimenpiteitä yhteistyössä kuntien, valtion viranomaisten ja muiden toimijoiden kanssa.	Liikennejärjestelmäryhmän kokoukset järjestetty. Vuosittainen toteutumisen seuranta Liikennejärjestelmäsuunnitelman toimenpiteet tehty määräajassa.
MAL-toimenpiteiden toteuttaminen ja seuranta sekä uuteen MAL-sopimuskauteen osallistuminen	Seurataan MAL-sopimuksen 2024–2027 toimenpiteiden toteutumista ja edistetään liiton vastuulla olevia toimenpiteitä. Osallistutaan seuraavan MAL-sopimuskauden valmistelukokouksiin ja kootaan hankkeita yhteistyössä kuntien ja valtion viranomaisten kanssa.	MAL-sopimuksen 2024–2027 liiton vastuulla olevat toimenpiteet tehty. MAL-sopimus 2028–2031 on allekirjoitettu ja liitto on siinä yhtenä osapuolena.

Aluekehitys

Aluekehityksen tehtävänä on edistää ja toimeenpanna maakuntastrategian ja -ohjelman tavoitteita yhteistyössä alueen toimijoiden kanssa. Työssä vahvistetaan Päijät-Hämeen elinvoimaa, kilpailukykyä, osaamista, TKI-toimintaa ja kestävää kehitystä sekä uudistumista lisäksi tuotetaan yhteistä tilannekuvaa alueen kehityksestä. Keskeisiä tehtäviä ovat älykkään erikoistumisen kärkien edistäminen, ennakointi- ja verkostotyö sekä EU:n alue- ja rakennepolitiikan sekä kansallisten kehittämisrahoitusten alueellinen toimeenpano, hankkeiden valmistelu, seuranta ja vaikuttavuuden arviointi.

Vastuualue koordinoi maakunnallista yhteistyötä, ennakoi osaamis-, työvoima- ja investointitarpeita sekä tukee maakunnan strategisten tavoitteiden kannalta keskeisiä verkostoja ja kehittämiskokonaisuuksia. Kansainvälisillä hankkeilla ja yhteistyöverkostoilla vahvistetaan alueen TKI-toimintaa, kilpailukykyä ja kansainvälistä näkyvyyttä sekä tuetaan päijäthämäläisten toimijoiden osallistumista eurooppalaisiin yhteistyö- ja rahoitusohjelmiin. Kansainvälisen yhteistyön tuloksia hyödynnetään maakunnan kehittämisessä, päätöksenteossa ja uusien avauksien valmistelussa.

Toiminnalliset tavoitteet 2027–2029	Toimenpiteet 2027	Mittarit
Maakunnan pitkän tähtäimen ja kauden 2026–2029 maakuntaohjelmatyön edistäminen maakuntastrategian mukaisesti	Toteutetaan maakuntaohjelmaa yhteistyössä alueen toimijoiden kanssa. Kootaan vuosittainen tilanne- ja kehityskuva, seurataan tavoitteiden toteutumista ja arvioidaan päivitystarpeet.	Maakuntaohjelman vuosiseuranta ja tilannekuva valmistuneet. Strategisiin tavoitteisiin kohdistuvan rahoituksen osuus. Tunnistetut jatkotoimenpiteet ja päivitystarpeet.
Maakunnan kärkien eli älykäs erikoistuminen ohjaus osana maakuntaohjelmaa	Tuetaan tai koordinoidaan sportin, ruoan ja juoman sekä älykkään valmistuksen kärkiryhmiä. Tunnistetaan kärjittäin tärkeimmät hanke-, investointi- ja kansainvälistymisavaukset sekä edistetään toimijoiden yhteistä valmistelua.	Kärkiryhmien kokoontumiset ja osallistujamäärät. Käynnistetyt yhteiset hanke- ja investointiavaukset. Kärkiin kohdistuvan hankerahoituksen määrä.
Vihreän siirtymän, työllisyyden edistämisohjelman ja liikunta/kulttuuriteemojen edistäminen osana maakuntaohjelman toteuttamista	Vihreän siirtymän, työllisyyden edistämisohjelman, liikunta/kulttuurin toimenpiteiden edistäminen. Tunnistetaan teemojen yhteiset hanketarpeet ja seurataan toimintaympäristön muutoksia.	Toteutetut yhteistyötoimet ja käynnistetyt hankkeet. Teemoihin kohdistuvan rahoituksen määrä. Ohjelmien seurantatieto käsitelty ja jatkotoimet määritelty.
Maakunnan yhteistyöryhmän (MYR) ja sihteeristön aktiivinen koordinointi	Koordinoidaan MYR:n ja MYRS:n toimintaa sekä vahvistetaan yhteistyötä kuntien, elinvoimakeskuksen, korkeakoulujen, yritysten ja muiden aluekehittäjien kanssa.	MYR:n ja MYRS:n kokoukset toteutettu säädösten ja vuosikellon mukaisesti. Ennakointikatsaukset tai yhteiset tilannekuvat valmistuneet. Kokouksissa sovittujen jatkotoimien seuranta.
TKI-kehityksen vauhdittaminen	TKI-toiminnan edistäminen ja konkreettisten tavoitteiden päivittäminen, TKI-ryhmän kokoontumiset	TKI-menojen ja TKI-henkilöstön kehitys. Yritysten määrä yhteisissä TKI-toimissa. Valmisteltujen kansallisten ja kansainvälisten TKI-hakemusten määrä ja volyymi.
AURA-ohjelman (EAKR) maakunnallinen hallinnointi osana ES-koordinaatiota ja AKKE-rahoitus	Toteutetaan EAKR-haku, hankevalmistelu, päätöksenteko, ohjaus ja seuranta. Kohdennetaan vapautuvat. AKKE-rahoitus viimeiset hankkeet suunnitelmallisesti.	Vuoden 2027 EAKR-valtuudesta sidottu osuus. Päätösten käsittelyaika. Rahoitettujen hankkeiden määrä ja kokonaisvolyymi.
Liiton maakuntaohjelmaa tukevat ja toteuttamat hankkeet	Seurataan hankkeiden tuloksia, vaikuttavuutta ja keskinäisiä yhteyksiä. Toteutetaan liiton omat hankkeet tavoitteiden ja rahoitusehtojen mukaisesti. Valmistellaan uusia maakuntaohjelmaa ja tulevaa EU-ohjelmakautta tukevia hankekokonaisuuksia.	Hankkeiden tavoitteiden ja talouden toteutumisaste. Saavutetut tulokset ja jatkotoimenpiteet. Valmisteltujen hankeaihioiden ja jätettyjen hakemusten määrä ja arvo. Ulkopuolisen rahoituksen määrä suhteessa liiton omaan panokseen.
Kansainvälinen yhteistyö osana aluekehitystä	Hyödynnetään EU-verkostoja ja kansainvälisiä hankekumppanuuksia. Tuetaan alueen toimijoiden osallistumista Interreg-, Horisontti Eurooppa ja muihin rahoitushakuihin. Tuotetaan ennakkotietoa	Kansainvälisten hankehakemusten määrä ja haetun rahoituksen volyymi. Saatu kansainvälinen rahoitus. Uudet kumppanuudet ja konsortiot. EU-verkostoissa tehdyt aloitteet. Alueen

	EU-politiikan ja ohjelmakauden 2028–2034 muutoksista sekä valmistellaan uusia kumppanuuksia.	toimijoille välitetyt rahoitus- ja politiikkakatsaukset.

Edunvalvonta ja kuntayhteistyö

Edunvalvonnan ja kuntayhteistyön tehtävänä on edistää Päijät-Hämeen yhteisiä tavoitteita ja vahvistaa maakunnan asemaa kansallisessa ja eurooppalaisessa päätöksenteossa. Edunvalvontaa toteutetaan yhteistyössä kuntien, kansanedustajien, elinkeinoelämän, korkeakoulujen ja muiden keskeisten kumppaneiden kanssa vaikuttamalla muun muassa lainsäädäntöön, valtion talousarvioon, EU-politiikkaan sekä maakunnalle tärkeiden investointien ja kehittämishankkeiden edellytyksiin.

Vastuualue koordinoi maakunnan kuntien välistä yhteistyötä ja ylläpitää yhteistyörakenteita, kuten kuntajohtajakokouksia ja Päijät-Hämeen puheenjohtajafoorumia. Yhteistyöllä muodostetaan yhteisiä näkemyksiä maakunnan kannalta merkittävistä kysymyksistä, seurataan kuntiin vaikuttavia uudistuksia ja valmistellaan yhteisiä kannanottoja. Vastuualue vastaa myös liiton viestinnästä ja tukee viestinnällä maakunnan tavoitteiden, toiminnan ja edunvalvonnan vaikuttavuutta.

Toiminnalliset tavoitteet 2027–2029	Toimenpiteet 2027	Mittarit
Aktiivinen ja ennakoiva edunvalvonta Edunvalvonnalla edistetään Päijät-Hämeen yhteisiä tavoitteita ja vahvistetaan maakunnan asemaa kansallisessa ja eurooppalaisessa päätöksenteossa.	Hyväksyttyjen hallitusohjelmatavoitteiden aktiivinen edistäminen yhteistyössä kuntien ja keskeisten sidosryhmien kanssa.	Maakunnan tavoitteiden näkyminen hallitusohjelmassa ja muissa valtakunnallisissa linjauksissa.
	Edunvalvontasuunnitelman jatkuva päivittäminen yhdessä sidosryhmien kanssa.	Edunvalvontasuunnitelma päivitetty.
	Edunvalvontasuunnitelmaan kirjattujen konkreettisten tavoitteiden edistäminen. Painopisteinä erityisesti osaamistason ja TKI-panostusten nostaminen, elintarviketeollisuus, vihreä siirtymä ja sähköinen liikenne, saavutettavuus sekä Suur-Päijänne.	Edunvalvontasuunnitelman keskeisten tavoitteiden edistämiseksi toteutetut toimenpiteet.
	Säännölliset edunvalvontatapaamiset keskeisten päättäjien ja sidosryhmien kanssa.	Tapaamiset toteutettu suunnitelmallisesti.
	Yhteinen edunvalvonta Etelä-Suomen maakuntien ja muiden strategisten kumppanien kanssa.	Aktiivinen osallistuminen Etelä-Suomen yhteistyöhön.
Suunnitelmallinen ja vaikuttava kansainvälinen yhteistyö ja EU-edunvalvonta	Päijät-Hämeen EU-edunvalvonnan toimintamallin laatiminen ja käyttöönotto yhdessä keskeisten sidosryhmien kanssa.	EU-edunvalvonnan toimintamalli on laadittu ja otettu käyttöön.

Kansainvälisellä yhteistyöllä ja EU-edunvalvonnalla vahvistetaan Päijät-Hämeen asemaa eurooppalaisissa verkostoissa ja edistetään maakunnan tavoitteita EU:n päätöksenteossa.	Maakunnan tavoitteiden edistäminen EU:n päätöksentekijöiden, instituutioiden ja keskeisten yhteistyökumppanien kanssa tapaamisten, vierailujen ja muiden vaikuttamistoimien avulla.	Keskeisiä EU-päättäjiä, instituutioiden edustajia ja yhteistyökumppaneita on tavattu suunnitelmallisesti.
	Aktiivinen osallistuminen CPMR:n, Itämerikomission ja ERRINin verkostoihin, työryhmiin ja vaikuttamistyöhön sekä verkostojen hyödyntäminen maakunnan tavoitteiden edistämisessä	Maakunnan edustajat ovat osallistuneet sovittujen verkostojen ja työryhmien toimintaan sekä niiden kautta toteutettuun vaikuttamistyöhön.
Kuntayhteistyö Kuntayhteistyöllä vahvistetaan Päijät-Hämeen kuntien yhteistä näkemystä maakunnan keskeisistä kysymyksistä sekä edistetään kuntien välistä yhteistyötä ja yhteistä vaikuttamista.	Edistetään kuntien välistä hyvää vuoropuhelua sekä yhteistyötä ajankohtaisissa kuntien toimintaa ja edunvalvontaa koskettavissa kysymyksissä.	Säännölliset toteutuneet kuntajohtajakokoukset: 10–11 kokousta vuodessa. Säännöllisesti toteutuneet puheenjohtajafoorumin kokoukset: 10 kokousta vuodessa. Foorumeissa varmistettu ajankohtaiset aiheet ja käytetään osallistavia toimintamenetelmiä.
	Kuntatalouteen ja kuntauudistuksen vaikuttaminen Päijät-Hämeen alueen kuntien yhteisellä edunvalvonnalla.	Kuntauudistuksen jatkuva seuranta yhdessä kuntien johdon kanssa. Päijät-Hämeen kuntien yhteisen näkemyksen muodostaminen asiakokonaisuudessa.
	Kuntien yhteistyön kannalta olennaisten verkostojen koordinointi- ja valmistelutyö.	Verkostojen koordinointi ja valmistelutyö toimii sujuvasti ja vastaa ajankohtaisiin kehittämistarpeisiin.
Liikunta ja kulttuuri Kulttuuriasioiden edistämistä ja fyysisen aktiivisuuden lisäämistä jatketaan uudella hankkeella, joka vahvistaa kuntien, hyvinvointialueen ja muiden toimijoiden yhteistyötä erityisesti kulttuurin ja liikkumisen osalta. Hanke parantaa maakunnan kulttuuri- ja liikuntakohteiden saavutettavuutta kehittämällä yhteisiä karttapalveluja ja tietoaineistoja. Hanke koordinoi Päijät-Hämeen kulttuurin suunta 2030- ja Liikkuva Päijät-Häme 2030 -ohjelmien tavoitteiden toteutumista sekä lisää tietoon perustuvaa kehittämistä ja maakunnallista yhteistyötä hyvinvoinnin, kulttuurin ja liikunnan teemoissa	Kehitetään ja ylläpidetään Päijät-Hämeen aarrekarttaa, jonka sisään tai rinnalle rakennetaan liikuntakohteiden karttapalvelu.	Kartan sivulatausten määrä yli 5500 Liikuntakohteiden saaminen mukaan kartalle
	Koordinoidaan Päijät-Hämeen kulttuurin suunta 2030- ja Liikkuva Päijät-Häme 2030 -ohjelmien toteutusta ja seurantaa.	Tehty.
	Vahvistetaan kuntien, hyvinvointialueen ja sidosryhmien yhteistyötä kulttuurin, liikunnan ja hyvinvoinnin edistämisessä.	Tehty.
	Edistetään kulttuurihyvinvointia, tiedolla johtamista sekä uusien toimintamallien kehittämistä koko Päijät-Hämeessä.	Kulttuurihyvinvoinnin Taikusydän-verkoston aloittaminen Päijät-Hämeessä.
Europe Direct	Viestitään ajankohtaisista EU-asioista Päijät-Hämeen liiton eri kanavissa.	EU-aiheista viestintää on tuotettu aktiivisesti ja suunnitelmallisesti.

Päijäthämäläisten EU-tietoisuuden vahvistaminen sekä EU:n lähemmäksi tuominen. EU:n tarjoamien rahoitus-, koulutus- ja kansainvälistymismahdollisuuksien tunnettuuden lisääminen. Europe Direct Päijät-Hämeen aseman vakiinnuttaminen maakunnan keskeisenä EU-tiedon keskuksena.	Järjestetään EU-aiheisia tapahtumia ja infotilaisuuksia eri kohderyhmille ja erityisesti nuorille.	Järjestettyjen tapahtumien ja infotilaisuuksien määrä: 14 Tapahtumien osallistujamäärä: 1000
	Vahvistetaan tietopisteen tunnettuutta osallistumalla tapahtumiin.	Osallistuttujen tapahtumien määrä: 5
	Edistetään kaksisuuntaista tiedonvälitystä Päijät-Hämeen ja EU:n välillä välittämällä tietoa EU:n toiminnasta sekä tuomalla Päijät-Hämeen näkökulmia esille EU-tasolla.	Päijät-Hämeen näkökulmia välitetty EU-tasolle.
Vaikuttajakoulu Nuorten vaikuttajataitojen kehittäminen Nuorten osallisuuden kokemusten lisääminen. Nuorten tulevaisuususkon vahvistaminen. Dialogin vahvistaminen päättäjien ja nuorten välillä.	Vaikuttajakoulun kevätkausi tehdään yhteistyössä Päijät-Hämeen alueellisen sivistysjohtajien verkoston ja Lahden kaupungin kanssa osana eduskuntavaaleihin liittyvää demokratiakasvatuksen kampanjaa.	Osallistuvien nuorten määrä 20+20 (kevät + syksy). Eduskuntavaaleihin liittyviin nuorten vaaleihin osallistuvien koulujen lukumäärä. NPS yli 60.
	Syksyllä 2027 aloitetaan Vaikuttajakoulun uusi toimintakausi.	Tehty.
Viestintä Viestinnällä tuetaan Päijät-Hämeen yhteisten tavoitteiden toteutumista. Viestintä on kaikissa kanavissa selkeää, ymmärrettävää ja visuaalisesti yhtenäistä.	Viestitään monikanavaisesti ja ennakoivasti.	Aktiivisessa käytössä verkkosivu sekä sosiaalisen median kanavat (Facebook, Instagram ja LinkedIn).
		Liiton yhteinen uutiskirje julkaistaan kerran kuukaudessa, pl. heinäkuu.
	Viestintätarpeet tunnistetaan ajoissa.	Viestintäkalenterin käyttö on vakiintunut.
	Toteutetaan viestintäkysely sidosryhmille ja henkilökunnalle, tavoitteena nostaa viestintäkyselyn keskiarvoja.	Viestintäkyselyn tulos: Ulkoinen viestintä: Miten arvioisit liiton viestinnän selkeyttä ja ymmärrettävyyttä? ka 4,2 (3,8) ja Sisäinen viestintä: Kuinka hyvin koet, että viestintä tukee liiton strategian toteutumista? ka 4,1 (3,7)

Vuoden 2027 talousarvio

Yleinen taloudellinen tilanne

Talouden toipuminen viivästyy Lähi-idän kriisin ja energian hinnan nousun vuoksi. BKT kasvaa vain 0,6 prosenttia vuonna 2026, mutta kasvun odotetaan vahvistuvan 1,7 prosenttiin vuosina 2027–2028. Öljyn kallistuminen heikentää ulkoista kysyntää ja kotitalouksien ostovoimaa, mikä hidastaa sekä vientiä että yksityistä kulutusta. Puolustukseen ja energiasiirtymään liittyvät hankkeet tukevat investointeja, mutta asuntorakentaminen pysyy heikkona. Työttömyys on korkealla ja työllisyyden paraneminen viivästyy, mikä jarruttaa kotimaisen kysynnän elpymistä.

Julkisyhteisöjen alijäämä koheni 3,4 prosenttiin suhteessa BKT:hen vuonna 2025 vaisusta suhdannetilanteesta huolimatta. Vaikka sopeutustoimet vahvistavat julkista taloutta, hävittäjähankintojen kirjautuminen menoihin kasvattaa julkisyhteisöjen alijäämää tänä vuonna, minkä lisäksi Lähi-idän kriisin taloudelliset seuraukset alkavat tuntua myös julkisessa taloudessa. Vuosina 2026–2029 alijäämä on 4,6 prosenttia suhteessa BKT:hen. Alijäämä paranee hivenen ennustejakson lopulla, mutta pysyy edelleen suurena. Kun puolustus- ja korkomenot kasvavat nopeasti mutta talous verkkaisesti, alijäämä on 4,4 prosenttia vielä vuonna 2030. Velkasuhteen arvioidaan nousevan tänä vuonna noin 91 prosenttiin, ja vuonna 2030 velan odotetaan olevan yli 99 prosenttia suhteessa BKT:hen. (VM: Taloudellinen katsaus, kevät 2026)

Päijät-Hämeen näkymä

KEHA-keskuksen mukaan Päijät-Hämeessä yhdistyvät vahvat teolliset perinteet, nopeasti kasvava koulutus- ja tutkimusekosysteemi sekä hyvä logistinen sijainti, joka houkuttelee investointeja ja yrityksiä. Väestöllinen huoltosuhde on koko maan keskiarvoa heikompi, mikä korostaa elinkeinorakenteen uudistumisen ja työvoiman saatavuuden merkitystä tulevina vuosina. Aluetaloutta vahvistavat parhaillaan useat mittavat investoinnit, jotka tuovat tässä hetkessä merkittävästi rakennusvaiheen työpaikkoja. Fazerin 400 miljoonan euron uuden suklaatehtaan ja DayOne-yhtiön 1,2 miljardin euron datakeskuksen rakennustyöt ovat Lahdessa käynnissä.

Vaikka elinkeinorakenne on viime vuosina uudistunut, Päijät-Hämeen talous ja työllisyys nojaavat edelleen vahvasti teollisuuteen ja rakentamiseen, jotka ovat pitkään olleet alueen keskeisiä tukipilareita. Valmistava teollisuus työllistää maakunnassa merkittävän osan työvoimasta, ja rakennusalan osuus työllisyydestä on valtakunnallista keskiarvoa suurempi. Keskeisiä työllistäviä toimialoja ovat puu-, metalli- ja konepaja-, elintarvike- sekä muovi- ja pakkausteollisuus.

Päijät-Häme tunnetaan valtakunnallisena kiertotalouden mallialueena. Sivuvirtojen tehokas hyödyntäminen on poikkeuksellisen vahvaa ja alue on edelläkävijä elintarviketeollisuuden sivuvirtojen hyödyntämisessä. Alueella syntyy merkittäviä määriä arvokkaita materiaalivirtoja, joita voidaan hyödyntää muun muassa energia-, rehu-, pakkaus- ja biotuoteinnovaatioissa.

Tuoreimman Pk-yritysbarometrin mukaan Päijät-Hämeen pk-yrityksistä 59 % toimii palvelualoilla, 17 % kaupassa, 16 % rakentamisessa ja 8 % teollisuudessa. Jakauma vastaa pitkälti koko maan rakennetta.

Suhdannenäkymät ovat maltilliset, mutta eivät erityisen pessimistiset. Saldoluvut ovat hieman plussan puolella, mikä kertoo varovaisesta optimismista. Henkilöstön määrän odotetaan kasvavan hieman seuraavan vuoden aikana, mutta kasvu on hidasta ja epävarmaa.

Yritykset odottavat liikevaihdon kasvavan jonkin verran, mutta kasvu on maltillista. Kannattavuuden näkymät ovat hieman positiiviset, mutta epävarmuutta on edelleen. Voimakkaasti tai mahdollisuuksien mukaan kasvavien yritysten osuus on hieman alle koko maan keskiarvon.

Päijät-Hämeen pk-yrityksistä 19 % harjoittaa vientiä tai liiketoimintaa ulkomailla. Suora tavaroiden vienti (50 %) ja palveluiden vienti (42 %) ovat yleisimmät muodot. Markkina-alueista Pohjoismaat ja muut EU-maat korostuvat.

Yritysten kehittämistä vaikeuttaa eniten yleinen suhdanne- ja taloustilanne. Myös rahoituksen saatavuus, työvoimapula ja sääntely ovat merkittäviä esteitä. Keskeiset kehittämistarpeet liittyvät digitalisaatioon sekä liiketoiminta-, yhteistyö- ja verkosto-osaamiseen.

Päijät-Hämeen pk-yritykset ovat varovaisen optimistisia tulevaisuuden suhteen, mutta kohtaavat merkittäviä haasteita erityisesti rahoituksen, suhdannetilanteen ja osaamisen kehittämisen osalta. Kansainvälistyminen ja T&K-toiminta ovat edelleen harvinaisia, mutta niissä on kasvupotentiaalia. Kehittämistoimien painopiste on investoinneissa, digitalisaatiossa ja henkilöstön osaamisessa. (KEHA-keskus Alueelliset kehitysnäkymät Kevät 2026 ja Pk-yritysbarometri syksy/2026)

Kuntatalous

Kuntatalous jatkoi heikkenemistään vuonna 2025, mutta tilanne oli kuitenkin parempi kuin kuntien talousarvioiden perusteella aiemmin arvioitiin. Kuntatalouden heikentyminen aiheutui toimintakulujen, erityisesti avustusten ja palvelujen ostojen voimakkaasta kasvusta sekä verotulojen lievästä laskusta. Muutosten taustalla vaikutti muun muassa työvoima- ja elinkeinopalvelujen (TE-palvelut) rahoitus- ja järjestämisvastuun siirto kunnille, mikä kasvatti suhdanneriskin toteutuessa kuntien toimintakuluja merkittävästi vuonna 2025. Tehtävämuutos näkyi myös nousseissa valtionosuuksissa.

Kuntatalouden yhteenlaskettu vuosikate heikkeni edellisvuodesta noin 420 milj. eurolla 3,2 mrd. euroon. Tilikauden tulos heikkeni, mutta säilyi kuitenkin 0,75 mrd. euroa positiivisena. Tulosta vahvistivat yksittäisten kuntien omaisuuden luovutusvoitot. Investointitaso pysyi edellisvuoden tapaan korkeahkona, ja kuntien lainakanta kasvoi 830 milj. eurolla.

Kuntakokoryhmittäin tarkasteltuna vuosikate heikkeni kaikissa muissa kuntakokoryhmissä paitsi pienissä alle 2 000 asukkaan kunnissa, joissa vuosikate säilyi edellisvuoden tasolla. Tilikauden tulos heikkeni eniten 100 000–300 000 asukkaan kuntakokoryhmässä, jossa kaikkien kuntien tulos oli negatiivinen. Negatiivisten vuosikatteiden kuntia oli vain kahdeksan, kun vuonna 2024 niiden määrä oli 14. Arviointimenettelyn käynnistetään mahdollisesti kahdessa uudessa kunnassa vuoden 2025 tilinpäätösarvioiden mukaan.

Kuntayhtymien määrä väheni edelliseen vuoteen verrattuna 80 kuntayhtymästä 78:een. Kuntayhtymien talouden keskeiset tunnusluvut pysyivät ennallaan. Yhdelläkään kuntayhtymällä ei ollut taseessa kertynyttä alijäämää, ja siten tarvetta käynnistää arviointimenettelyjä ei ole. (VM; Kuntatalousohjelma 2027–2030)

Talousarvion laadinnan perustelut

Käyttötalousosa

Maakuntavaltuuston hyväksymässä vuosien 2026–2028 taloussuunnitelmassa on jäsenkuntien maksuosuuden arvioitu kasvavan vuoden 2027 käyttömenoihin 0 %. Nyt laadittu talousarvioesitys perustuu jäsenkuntien maksuosuuden 0 %:n kasvuun. Vuosien 2028 ja 2029 kuntarahoitteisten käyttömenojen kasvuksi on arvioitu 1–2 %.

Päijät-Hämeen liitto laatii ja ylläpitää maakuntakaavaa ja liikennejärjestelmäsuunnitelmaa, jotka perustuvat liiton lakisääteisiin tehtäviin.

Päijät-Hämeen liitto osallistuu toiminta- ja taloussuunnitelman ajanjaksolla Lahden kaupunkiseudun maankäytön, asumisen ja liikenteen MAL-sopimuksen 2024–2027 toimenpiteiden toteuttamiseen sopimusosapuolena. Lisäksi liitto osallistuu seuraavan MAL-sopimuskauden neuvotteluihin tavoitteena sopimuksen valmistelu ja hyväksyminen.

Edunvalvonnan painopiste on toimintavuoden alkupuolella tulevaan hallitusohjelmaan vaikuttamisessa. Uuden hallituksen muodostamisen jälkeen huolehditaan siitä, että Päijät-Hämeelle tärkeät päätökset etenevät maakunnan kannalta suotuisasti. Keskeisiä edunvalvonnan teemoja ovat osaamistason ja TKI-panostusten nostaminen, elintarviketeollisuus, vihreä siirtymä ja sähköinen liikenne, saavutettavuus sekä Suur-Päijänne. Edunvalvontasuunnitelmaa päivitetään jatkuvasti yhteistyössä kuntien ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa. Kansainvälisessä yhteistyössä vahvistetaan Päijät-Hämeen EU-edunvalvontaa, otetaan käyttöön yhteinen toimintamalli ja hyödynnetään aktiivisesti CPMR:n, Itämerikomission ja ERRINin verkostoja.

Päijät-Hämeen aluekehitys painottuu maakuntastrategian- ja ohjelman toimeenpanoon. Keskeinen resurssityöväline on Uudistuva ja osaava Suomi 2021–2027 – EU:n alue- ja rakennepolitiikan ohjelma ja sen tehokas toimeenpano alueella. Liitto on myöntänyt maakuntaan kansallista tukirahoitusta (AKKE), mutta rahoitusta ei todennäköisesti ole aluekehitykseen vuodelle 2027. Liitto ohjaa ja seuraa osarahoittamiaan hankkeita ohjelmakaudella. Hanketyössä korostuu maakuntastrategiaa täsmentävä vihreän siirtymän ohjelma ja TKI-resurssien kasvattaminen. Ohjelmatyössä tehdään kuntien ja sidosryhmien kanssa mm. ilmastonmuutoksen ehkäisyn, energiatehokkuuden ja kiertotalouden uudistavia toimia alueellisesti, kansallisesti ja kansainvälisesti. Liikunta- ja kulttuuritoiminnan tavoitteellinen toimeenpano edistää yhteistyötä maakunnassa ja kansainvälisesti.

Talousarvioesitykseen sisältyy myös hankkeet, projektit ja kuntarahoitusosuudet.

Liitolla on aikaisemmilta vuosilta ylijäämää yhteensä 737 856,43 euroa.

Maakuntahallituksen esityksessä vuoden 2027 talousarvioksi toimintatuotot ovat yhteensä 3 060 425 euroa ja toimintakulut 3 056 294 euroa. Jäsenkuntien maksuosuus liiton menoihin on 2 437 384 euroa. Maksuosuuslaskelma on liitteenä.

Vuoden 2027 talousarvio on laadittu niin, että sillä pystytään toteuttamaan toimintasuunnitelmaan valitut painopisteet.

Luottamushenkilöhallinto

Toimintatuotot

Luottamushenkilöhallinnon toimintatuotot 148 000 euroa koostuu:

Jäsenkuntien maksuosuuksista 145 000 euroa

Euroopan aluekehitysrahaston tuesta 3 000 euroa

Toimintakulut

Luottamushenkilöhallinnon kokonaiskulut ovat yhteensä 148 000 euroa.

Talousarviossa on varauduttu kahteen maakuntavaltuuston kokoukseen, yhteentoista maakuntahallituksen kokoukseen ja seitsemään tarkastuslautakunnan kokoukseen.

Luottamushenkilöhallinnossa on otettu huomioon myös maakunnan yhteistyöryhmän toiminnasta aiheutuvat kustannukset, joiksi on arvioitu 3 000 euroa. Kustannukset katetaan Euroopan aluekehitysrahaston tuesta.

Varsinainen toiminta

Toimintatuotot

Varsinaisen toiminnan toimintatuotot 2 312 384 euroa koostuu:

Jäsenkuntien maksuosuuksista 2 292 384 euroa

Muista tuista ja avustuksista 15 000 euroa

Muut tuotot 5 000 euroa

Toimintakulut

Varsinaisen toiminnan kokonaiskulut ovat 2 278 000 euroa, mikä on 0,4 % enemmän kuin kuluvana vuonna.

Kokonaiskuluista henkilöstökulujen osuus on noin 73 %. Toimintavuonna henkilöstökulut kasvoivat 1,7 % kuluvasta vuodesta.

Palvelujen ostoihin on varattu 442 000 euroa, mikä on 3,7 % vähemmän kuin kuluvana vuonna.

Projektit, hankkeet ja kuntarahoitusosuudet

Toimintatuotot

Taulukko 2 Toimintatuotot

Toimintatuotot:	
LOTTI	22 014 €
CEI BOOST	5 294 €
ClimateGO	42 857 €
DeCo	23 713 €
STEP-UP	53 089 €
ACTIVE-ID	42 067 €
PROSPERO	54 322 €
Ilmastonmuutokseen sopeutuminen Päijät-Hämeessä	27 673 €
Hyvinvointikehät - Hyke	16 172 €
Europe Direct Päijät-Häme	73 500 €
GD Kierto	52 340 €
Liikunta- ja kulttuurihanke	87 000 €
Lahden Yliopistokeskus	100 000 €
Yhteensä	**600 041 €**

Taulukko 3 Toimintakulut

Toimintakulut:	
LOTTI	22 740 €
CEI BOOST	4 983 €
ClimateGO	44 049 €
DeCo	22 137 €
STEP-UP	53 416 €
ACTIVE-ID	42 438 €
PROSPERO	56 633 €
Ilmastonmuutokseen sopeutuminen Päijät-Hämeessä	36 145 €
Hyvinvointikehät - Hyke	18 482 €
Europe Direct Päijät-Häme	73 500 €
GD Kierto	68 771 €
Liikunta- ja kulttuurihanke	87 000 €
Lahden Yliopistokeskus	100 000 €
Yhteensä	**630 294 €**

LOTTI

Verkostonhankkeen tavoitteena on luoda uudelleen paikallisia identiteettejä ja paikallisia osaamiskokonaisuuksia ja hyödyntää niitä uusien mahdollisuuksien edistämiseksi alueellisilla älykkään erikoistumisen aloilla. LOTTIN yleisenä tavoitteena on parantaa alueellisten viranomaisten valmiuksia suunnitella ja toteuttaa politiikkaa, joka edistää innovatiivista, kestävää ja kansalaisvetoista siirtymää, jota ohjaavat uudistuvat teolliset perinteet ja identiteetti.

Interreg Europe –ohjelmaan on haettu yhdessä eurooppalaisten kumppanien kanssa LOTTI-hanketta, joka yhdistää teollisen muutoksen ja alueellisen identiteetin. Hankkeen partnerimaakunnat ovat kokeneet perinteisen tuotanto- ja talousrakenteen muutoksia ja haasteita. Nämä rakenteet, jotka aiemmin muodostivat perustan paikalliselle identiteetille, ja johon asukkaat samaistuivat, ovat nyt siirtymävaiheessa. Siirtymään liittyy sekä digitaalisia että vihreitä elementtejä.

Hankkeen toteutusaika on 1.3.2023–28.2.2027, rahoitusohjelma Interreg Europe, https://paijat-hame.fi/lotti/

CEI BOOST

Hankkeen tavoitteena on lisätä digitaalisten innovaatioiden käyttöä tukemaan kiertotaloutta alueellisesti pk-yrityksissä RIS3 sektoreilla. Hankkeessa tutkitaan, kehitetään ja testataan lähestymistapoja ja työkaluja, joilla voidaan arvioida, vahvistaa ja tukea alueellisten kiertotalousinnovaatioiden ekosysteemejä metropolien ulkopuolisilla alueilla ja nousevilla alueilla Euroopassa, jotka jäävät jälkeen EU:n asettamasta vuoden 2050 ilmastoneutraaliustavoitteesta.

Tavoitteena on kannustaa ja tukea kestävien digitaalisten ratkaisujen kehittämistä ja käyttöönottoa kiertotaloudessa, erityisesti uusiin teknologioihin liittyen (esim. tekoäly, robotiikka, digitaaliset kaksoset, teollinen symbioosi, lohkoketju) ja varmistaa, että ratkaisuja käytetään nopeuttamaan siirtymää kestävään kiertotalouteen. Tähän liittyy älykkään erikoistumisen strategioiden parantaminen, rahoitusinstrumenttien kehittäminen ja pilottihanke, jolla edistetään pk-yritysten, kaupunkien ja kansalaisten kestävien, digitaalisesti mahdollistavien ratkaisujen käyttämistä kiertotaloudessa.

Hankkeen toteutusaika on 1.3.2023–28.2.2027, rahoitusohjelma Interreg Europe, https://paijat-hame.fi/cei-boost/

ClimateGO

Verkostohanke tukee alueita ja kaupunkeja päätöksenteon kehittämisessä entistä pitkäjänteisempään ja kestävyyskriisin huomioivaan suuntaan. Hanke edistää ymmärrystä ilmastonmuutoksen hillinnästä ja siihen sopeutumisesta sekä varmistaa ennakoivaa päätöksentekoa, jossa ilmastonmuutoksen hillitsemis- ja sopeutumistoimenpiteet tukevat toisiaan. Hankkeen ansiosta hankekumppaneilla ja niiden sidosryhmillä on paremmat valmiudet kehittää ja toteuttaa tehokasta ilmastopolitiikkaa ja ilmastonmuutoksen sopeutumisen toimenpiteitä.

Hankkeen toteutusaika on 1.4.2024–31.3.2028, Interreg Europe, https://paijat-hame.fi/interreg-europe-hanke-climatego/

DeCo

Verkostohanke kehittää kestävää ja kiertotalouden mukaista suunnittelua, tuotantoa ja valmistusta. Hanke tukee EU:n asettamia päästövähennystavoitteita ja komission pyrkimystä tehdä kestävistä tuotteista EU:n normi, vauhdittaa kiertotalouden liiketoimintamalleja ja vahvistaa kuluttajia toimijoina vihreässä siirtymässä. Hankkeessa tunnistetaan kestävän ja kiertotaloussuunnittelun sekä kestävän tuotannon ja valmistuksen hyviä käytäntöjä ja jaetaan kokemuksia ja tietämystä Euroopan alueiden toimialojen välillä.

Hankkeen toteutusaika on 1.4.2024–31.3.2028, Interreg Europe, https://paijat-hame.fi/deco/

STEP UP

STEP UP -hankkeessa kehitetään toimia, jotka edistävät kävelyä liikkumismuotona sekä vapaa-ajan aktiviteettina. Kävelyn lisäämisellä edistetään ympäristötavoitteita, hiilineutraaliutta sekä vähennetään liikkumattomuudesta aiheutuvia kansanterveydellisiä haittoja ja kustannuksia. Hankkeen aikana lisätään yhteistyötä sekä vaihdetaan kokemuksia ja hyviä käytäntöjä hankkeeseen osallistuvien kesken. STEP UP -hanke toteuttaa omalta osaltaan Liikkuva Päijät-Häme 2030 -ohjelmaa tiiviissä yhteistyössä Päijät-Hämeen kuntien ja muiden keskeisten toimijoiden kanssa. Hankkeen pääpartneri on Burgenlandin maakunta (Itävalta).

Hankkeen toteutusaika on 1.4.2024-30.6.2028, rahoitusohjelma Interreg Europe, https://paijat-hame.fi/step-up/

ACTIVE ID

Euroopan laajuinen ACTIVE ID -hanke kehittää toimintaympäristöä, jossa Sports & Leisure (liikunta ja vapaa-aika-alan) pk-yritykset voivat olla merkittäviä alueellisen talouskasvun vetureita. Alan innovaatioekosysteemissä parannetaan edellytyksiä kohdata haasteita, jotka vaikuttavat pk-yritysten innovaatiokykyihin: mm. rahoituksen puute, heikot yhteydet alueelliseen TKI-toimintaan, digitaalisten valmiuksien puute ja rajattu käsitys markkinoiden tarpeista. Hanke yhdistää toimialaoja ja luo mahdollisuuksia innovaatioiden edistämiselle. Kansainvälisesti monipuolisesti verkottuneen hankkeen avulla voidaan löytää lisäarvoa tuottavia yhteistyötapoja Päijät-Hämeen eri alojen sidosryhmien kesken (urheilu, matkailu ja vapaa-aika, ICT) tukemaan pk-yritysten kasvua, mikä johtaa uusiin tarpeisiin perustuviin tuotteisiin ja palveluihin. Hankkeen pääpartneri on LAB-ammattikorkeakoulu.

Hankkeen toteutusaika on 1.4.2024-30.6.2028, rahoitusohjelma Interreg Europe, https://paijat-hame.fi/active-id/

PROSPERO

PROSPERO-hankkeessa on tavoitteena kulttuuri- ja luovien alojen kehittäminen. Kansainvälisellä, alueiden välisellä yhteistyöllä voidaan kehittää mainittuja aloja mm. rakentamaan alueista inklusiivisempia ja sosiaalisesti kestävämpiä. Alat voivat olla myös vihreän kasvun vauhdittajia. Hankkeessa aloja tarkastellaan talouskasvun ja sosiaalisen kestävyyden risteyskohdassa. Tavoitteena on myös rakentaa Päijät-Hämeeseen kulttuuri- ja luovien alojen verkosto, joka voi kehittää TKI-osaamista ja investointeja alueella. Hanke toteuttaa Päijät-Hämeen kulttuurin suunta 2030-ohjelmaa.

Toteutusaika on 1.5.2025–30.4.2029, rahoitusohjelma Interreg Europe

Ilmastonmuutokseen sopeutuminen Päijät-Hämeessä

Hankkeen tavoitteena on vahvistaa Päijät-Hämeen mahdollisuuksia ennakoida ilmastonmuutokseen sopeutumista keskeisten elinkeinojen näkökulmasta ja tukea Päijät-Hämeen kuntia sopeutumisen toimenpiteiden tunnistamisessa sekä toteutuksessa. Elinkeinoista painotetaan erityisesti ruokasektoria ja tarkennetaan myös positiivisia mahdollisuuksia koko ruokajärjestelmälle.

Hankkeen toteutusaika on 1.1.2026 - 31.12.2028.

Hyvinvointikehät - Hyke

Kaikukortti on toimintamalli, joka mahdollistaa tiukassa taloudellisessa tilanteessa olevien osallistumisen kulttuuriin, liikuntaan ja taiteeseen. Kortilla asiakas voi saada itselleen lippuja esimerkiksi museoihin tai teattereihin. Valtakunnallinen toimintamalli ei ole käytössä Päijät-Hämeessä. Päijät-Hämeen hyvinvointialueen ja Lahden kaupungin/työllisyyspalveluiden kanssa haetussa hankkeessa otetaan kortti käyttöön maakunnassa ja pilotoidaan toimintaa yhdessä asiakasryhmien kanssa, jotka myös osallistuvat toimintamallin kehittämiseen. Hanke toteuttaa Päijät-Hämeen kulttuurin suunta 2030-ohjelmaa. Liitolle suunniteltu työpaketti keskittyy kuntien ja kulttuurikohteiden tukeen ja verkoston kehittämiseen. Lisäksi liitto tukee muiden työpakettien laadukasta toteutusta.

Hankehakemus on arvioitavana Kaakkois-Suomen elinvoimakeskuksella. Tavoiteltu toteutusaika 1.7.2027-30.6.2029.

EUROPE DIRECT Päijät-Häme

EUROPE DIRECT Päijät-Häme on EU-tietopiste, keskustelun avaaja, kansalaisten kuuntelija sekä EU-aiheisten tapahtumien järjestäjä päijäthämäläisille. Se on osa Europe Direct -tiedotuspisteverkostoa. Tavoitteena on lisätä alueen asukkaiden tietoisuutta EU:n toiminnasta, päätöksenteosta ja vaikutuksista. Keskuksen tarkoituksena on edistää vuorovaikutteista dialogia EU:n ja kansalaisten välillä, vahvistaa myönteisiä asenteita EU:ta kohtaan tuomalla esiin konkreettisia hyötyjä ja kannustaa erityisesti nuoria osallistumaan aktiivisesti eurooppalaiseen yhteistyöhön.

Europe Direct -tietopiste on saanut rahoitusta Euroopan komissiolta ajalle 1.1.2026-31.12.2030.

GD Kierto

Hankkeen tavoitteena on vahvistaa kiertotalouden ja Green Deal -tavoitteiden käytännön toimeenpanoa Päijät-Hämeessä tukemalla kuntia, yrityksiä ja muita toimijoita konkreettisten kiertotalousratkaisujen kehittämisessä ja käyttöönotossa sekä vahvistamalla yhteistyötä, osaamista ja kestävää aluekehitystä. Hankkeen arvioitu toteutusaika on 1.11.2026-31.12.2028.

Hanke odottaa Päijät-Hämeen MYR kokouksen hyväksyntää (26.10.2026). Rahoitus EAKR.

Liikunta- ja kulttuurihanke

Kulttuuriasioiden edistämistä ja fyysisen aktiivisuuden lisäämistä jatketaan uudella hankkeella, joka vahvistaa kuntien, hyvinvointialueen ja muiden toimijoiden yhteistyötä erityisesti kulttuurin ja liikkumisen osalta.

Hanke parantaa maakunnan kulttuuri- ja liikuntakohteiden saavutettavuutta kehittämällä yhteisiä karttapalveluja ja tietoaineistoja.

Hanke koordinoi Päijät-Hämeen kulttuurin suunta 2030- ja Liikkuva Päijät-Häme 2030 -ohjelmien tavoitteiden toteutumista sekä lisää tietoon perustuvaa kehittämistä ja maakunnallista yhteistyötä hyvinvoinnin, kulttuurin ja liikunnan teemoissa.

Hankkeen toteutusaika on 1.1.2027–31.12.2029, kuntien erillisrahoitus.

Lahden Yliopistokeskuksen rahoitus

Talousarviossa on varauduttu vuosittain 100 000 euron kuntarahoitusosuuteen, joka kanavoidaan Päijät-Hämeen liiton kautta Lahden Yliopistokeskuksen rahoitukseen.

Muut hankevaraukset

Päijät-Hämeen liitto on mahdollisesti mukana uusissa kansallisessa ja kansainvälisissä hankkeissa, jotka toteuttavat maakuntastrategiaa. Maakunnassa valmistellaan kansainvälisiin hakuihin hankkeita, joissa liiton tukirooli on usein tarpeellinen teema- ja politiikkaohjauksen kannalta. Näissä tuki ilmaistaan pääsääntöisesti tukikirjeellä ja mahdollisesti osallistumalla ohjaukseen henkilöstöresursseja käyttämällä.

Käyttötalousosa

Päijät-Hämeen liiton hallinnossa ja taloudenhoidossa noudatetaan kuntalain säännöksiä. Kuntalain 110 §:n mukaan yhtymävaltuusto hyväksyy liitolle seuraavaksi vuodeksi talousarvion. Sen hyväksymisen yhteydessä hyväksytään myös taloussuunnitelma kolmeksi vuodeksi. Talousarviovuosi on taloussuunnitelman ensimmäinen vuosi.

Talousarviossa ja -suunnitelmassa hyväksytään liiton toiminnalliset ja taloudelliset tavoitteet. Talousarvio ja -suunnitelma laaditaan niin, että ne toteuttavat strategiaa ja edellytykset liiton tehtävien hoitamiseen turvataan.

Kuntalain 110 §:n 3 momentin mukaan taloussuunnitelman on oltava tasapainossa tai ylijäämäinen. Taseeseen kertynyt alijäämä tulee kattaa enintään neljän vuoden kuluessa tilinpäätöksen vahvistamista seuraavan vuoden alusta lukien. Taloussuunnitelmassa tulee päättää yksilöidyistä toimenpiteistä, joilla alijäämä mainittuna ajanjaksona katetaan. Kuntalain 110 §:n 4 momentin mukaan talousarvioon otetaan tehtävien ja toiminnan tavoitteiden edellyttämät määrärahat ja tuloarviot sekä siinä osoitetaan, miten rahoitustarve katetaan. Määräraha ja tuloarvio voidaan ottaa brutto- tai nettomääräisenä. Talousarviossa ja -suunnitelmassa on käyttötalous- ja tuloslaskelmaosa sekä investointi- ja rahoitusosa. Kuntayhtymän toiminnassa ja taloudenhoidossa on noudatettava talousarviota.

Liiton hallintosäännön 39 §:n mukaan maakuntavaltuusto hyväksyy talousarviossa sitovat toiminnan ja talouden tavoitteet sekä niiden edellyttämät määrärahat ja tuloarviot. Käyttötalousosassa valtuusto asettaa toiminnalliset tavoitteet sekä osoittaa tavoitteiden edellyttämät määrärahat ja tuloarviot nettomääräisinä.

Taulukko 4 Käyttötalousosa

	TA 2025 euro	TA 2026 euro	TA 2027 euro	TS 2028 1 000 euro	TS 2029 1 000 euro
Luottamushenkilöhallinto					
Toimintatuotot	150 000	142 000	**148 000**	145	145
Toimintakulut	150 000	142 000	**148 000**	145	145
Toimintakate	0	0	**0**	0	0
Varsinainen toiminta					
Toimintatuotot	2 312 384	2 316 384	**2 312 384**	2 357	2 382
Toimintakulut	2 273 000	2 270 000	**2 278 000**	2 312	2 332
Toimintakate	39 384	46 384	**34 384**	45	50
Projektit					
Toimintatuotot	853 347	**851 303**	**600 041**	466	400
Toimintakulut	923 953	**924 720**	**630 294**	503	430
Toimintakate	-70 606	**-73 417**	**-30 253**	-37	-30

Tuloslaskelmaosa

Taulukko 5 Tuloslaskelma

	TP 2025 euro	TA 2026 euro	TA 2027 euro	TS 2028 1 000 euro	TS 2029 1 000 euro
Toimintatuotot					
Myyntituotot	2 437 534	2 437 384	**2 437 384**	2 485	2 510
Tuet ja avustukset	19 752	10 000	**18 000**	12	12
Muut toimintatuotot	15 458	11 000	**5 000**	5	5
Projektien toimintatuotot	775 362	851 303	**600 041**	466	400
Toimintatuotot yhteensä	3 248 105	3 309 687	**3 060 425**	2 968	2 927
Toimintakulut					
Henkilöstökulut	-1 599 437	- 1 728 000	**-1 757 000**	-1 732	-1 745
Palvelujen ostot	-720 755	-499 000	**-485 000**	-540	-544
Aineet, tarvikkeet, tavarat	-36 650	-33 000	**-29 000**	-32	-32
Muut kulut	-163 100	-152 000	**-155 000**	-153	-156
Avustukset	-1 274	0	**0**	0	0
Projektien toimintakulut	-801 162	-924 720	**-630 294**	-503	-430
Toimintakulut yhteensä	-3 322 376	-3 336 720	**- 3 056 294**	-2 960	-2 907
Toimintakate	-74 271	-27 033	**4 131**	8	20
Korkotuotot	1 513	0	**0**	0	0
Muut rahoitustuotot	5 089	0	**0**	0	0
Korkokulut	0	0	**0**	0	0
Muut rahoituskulut	-71	-100	**-100**	0	0
Rahoitustuotot ja -kulut yhteensä	6 531	-100	**-100**	0	0
Vuosikate	-67 740	-27 133	**4 031**	8	20
Suunnitelmapoistot	0	0	**0**	0	0
Tilikauden tulos	-67 740	-27 133	**4 031**	8	20
Tilikauden alijäämä/ylijäämä	-67 740	-27 133	**4 031**	8	20

Tuloslaskelmaosa osoittaa, miten tulorahoitus riittää palvelutoiminnan menoihin, korko- ja muihin menoihin sekä poistoihin ja arvonalennuksiin. Tuloslaskelmaosan mukaan vuoden 2027 ylijäämä on 4 031 euroa.

Rahoitusosa

Taulukko 6 Rahoitusosa

	TP 2025 euroa	TA 2026 euroa	TA 2027 euroa	TS 2028 1 000 euroa	TS 2029 1 000 euroa
TOIMINNAN RAHAVIRTA					
Vuosikate	-67 740	-27 133	**4 031**	8	20
Tulorahoituksen korjauserät	-529 224	0	**0**	0	0
Yhteensä	-596 963	-27 133	**4 031**	8	20
RAHOITUKSEN RAHAVIRTA					
Oman pääoman muutokset	-315 330	0	**0**	0	0
Muut maksuvalmiuden muutokset					
- Saamisten muutos	70 632	0	**0**	0	0
- Korottomien velkojen muutos	-34 501	0	**0**	0	0
Yhteensä	-279 199	0	**0**	0	0
Rahavarojen muutos	-876 163	-27 133	**4 031**	8	20

Rahoitusosassa osoitetaan, miten talousarvio vaikuttaa maksuvalmiuteen, kuinka paljon tarvitaan tulorahoituksen lisäksi pääomarahoitusta investointeihin ja lainanlyhennyksiin sekä miten rahoitustarve katetaan ja kuinka suuri on rahoitusjäämä ja kuinka se katetaan.

Liitteet

Jäsenkuntien vuoden 2027 maksuosuudet

	Asukkaat	%	TA 2026	TA 2027 2026 + **0 %**	Muutos 2026–2027 €	Muutos 2026–2027 %	Yliopisto-keskus	Liikunta- ja kulttuurihanke	PHL + Yliopistok.+ Hanke
Asikkala	7 841	3,83 %	93 965	93 445	-520	-0,55	3 834	3 335	100 614
Hartola	2 401	1,17 %	29 563	28 614	-949	-3,21	1 174	1 021	30 809
Heinola	17 694	8,65 %	212 359	210 868	-1 492	-0,70	8 651	7 527	227 046
Hollola	22 775	11,14 %	272 152	271 420	-732	-0,27	11 136	9 688	292 244
Iitti	6 329	3,09 %	76 242	75 426	-816	-1,07	3 095	2 692	81 212
Kärkölä	4 052	1,98 %	48 751	48 290	-462	-0,95	1 981	1 724	51 994
Lahti	121 832	59,57 %	1 445 231	1 451 929	6 698	0,46	59 569	51 825	1 563 323
Orimattila	15 575	7,62 %	186 417	185 615	-803	-0,43	7 615	6 625	199 855
Padasjoki	2 656	1,30 %	31 874	31 653	-221	-0,69	1 299	1 130	34 081
Sysmä	3 367	1,65 %	40 831	40 126	-704	-1,73	1 646	1 432	43 205
Yhteensä	**204 522**	**100 %**	**2 437 384**	**2 437 384**	**0**	**0,00**	**100 000**	**87 000**	2 624 384

Päijät-Hämeen liittoPäijät-Hämeen liitto

The Regional Council of Päijät-HämeThe Regional Council of Päijät-Häme